

Gart der Gesundheit, 1485: Felrisz.

Geschreven en vertaald door Nico Koomen.

Felrisz clii Ca

Dens leonis latine.

(Die meister spreken das dises sey ein kraut und bleter gleich dem kraute rabenfûß und wechset auch gar geren under den eychbaumen. (Dises kraute ist heip und auch trucken an dem zweyten grade. (Felrÿß sall gesammelt werden in dem ende des meÿes. (Dises kraut gestossen unnd gemischt mitt haupwurcz und nachtschaden unnd auff ein entzündende glûte geleget heylet das zûhandt. (Der safft von felrÿß in dÿe augen gelassen benÿmmet auch das fel darjnnie unnd dises sol geschehen in dem zû nemenden des monetz unnd alle mal die augen fürhin gewaschen mitt fenchel wasser. (Dises kraute mit der wurczel an den hals gehencket dem geschweren die augen auch nit. (Von disem kraute distillieret wasser und ettwann dicke die augen auch damit geneczet dienet fast wol. (Item dißs kraut dient auch gar wol zû wundt trencken.

(Item dißs krautte gestossen unnd auff ein zeÿtig geschwer gelegt brichet es auff on allen weethumb. (Item diß kraut hatt meÿster Wilhelmus eÿn wuntarczet gewest fast lieb gehabt umb seiner tugent willen und darumb hat er es geglichen einem leüwen zan genant zû latein dens leonis. (m. iij.) [195]

(1) **Paardenbloem**. 152ste kapittel.

Dens leonis Latijn. (**Taraxacum officinale**)

De meesters spreken dat dit is een kruid en bladeren gelijk het kruid ravenvoet (*Coronopus ruelli*) en groeit ook erg graag onder de eikenbomen. Dit kruid is heet en ook droog aan de tweede graad. Paardenbloem zal verzameld worden in het einde van mei. Dit kruid gestoten en gemengd met huislook en nachtschade en (2) op een ontstoken lid gelegd heelt die gelijk. (3) Het sap van paardenbloem in de ogen gelaten beneemt ook dat vel daarin en dit zal geschieden in het toenemen van de maan en elke keer die ogen voorheen gewassen met venkelwater. Dit kruid met de wortel aan de hals gehangen die zweren de ogen ook niet. Van dit kruid distilleert water en wat vaak de ogen ook daarmee genat dient erg goed. (4) Item, dit kruid dient ook erg goed tot wondranken. Item, dit kruid gestoten en op een rijpe zweer gelegd breekt het open zonder alle pijnen. Item, dit kruid had meester Wilhelmus, een wondarts geweest, erg lief gehad vanwege zijn deugd en daarom heeft hij het vergeleken met een leeuwentand en genaamd in Latijn dens leonis. [195]

Vorm.

Lage en bijna of geheel stengelloze kruiden van de koude en gematigde streken, meestal uit het

noordelijk halfrond. Ze vallen op door de grote veelbloemige lintjes in het gele bloemhoofd. De bloemhoofdjes zijn alleenstaand op naakte en holle stengels. De planten zijn zeer variabel.

Naam.

Dodonaeus; 'Planta leonis wordt in de Gart ook Alchemilla genoemd. Bij Dodonaeus hoort het tot de soorten van Chondrilla; ' Condrilla is tweevormig zoals Dioscorides schrijft, groot en klein. De grote Condrilla is de wilde Cichorei wat gelijk... (Dat is wel Chondrilla juncea) Het andere geslacht heet in Grieks Concrille hetera. In Latijn Condrilla altera. In de apotheken Dens leonis en Rostrum porcinum. In De eerste soort heet hier te lande meest papen-cruydt of kancker-bloemen en ook wel hondts-roosen, schorft-bloemen en peerts-bloemen, in Hoogduitsland Roszkraut, Pfaffenblatt, Pfaffenrohrlin, Lewenzahn, in Spanje dient de leon. Wij noemen het in het Latijn Dens Leonis'.

De bladeren zijn scherp en ver ingesneden zodat de slippen aan de scheurkies van de leeuw doen denken, dens leonis, vandaar leeuwentang, Lowezahn of in midden-Hoogduits Lewenzan, nu Löwenzahn. Ter verklaring zegt Bock in 1546: "*der bletter halben mit den spisen zehnen*".

(3) Het woord Taraxacum komt van *tarasso of taraxis*: in beroering brengen of diarree, *akeomai*: ik genees, het is een verwijzing naar zijn medicinale eigenschappen. Bij een oogziekte, die in de middeleeuwen door de artsen taraxis genoemd werd, werd het melksap van deze plant gebruikt. Een naam oorspronkelijk voor de witlof.

Gebruik.

Herbarijs; 'Planta leonis is er in 2 soorten, klein en groot en beide zijn koud en droog in de andere graad. En is goed op de bloem (a) gelegd. Het is goed gedronken door hem die bloed spuwt. En die aambeien hebben is het goed gedronken met olie van rozen. (2) En die ontstoken ledematen hebben is het beter daar te mengen met bolus Armenicum'.

(a) Antrax noemt men die bloem in het vlees.

Dodonaeus; 'Deze kruiden zijn cichorei van krachten gelijk, te weten wel verkoelend, maar meer verdrogend van aard en tezamen ook afvegend en openend of ontsluitend en dat ook door de bitterheid die er bij gevoegd is. Daarom zal men ze vrij mogen gebruiken in al hetgeen daar men cichorei nuttig en behulpzaam in vindt.

De bittere smaak en het melkachtig sap van deze drie geslachten van papenkruid betoont genoeg dat ze niet heel koud van aard zijn, maar enige hete en afvegende, verterende en scheidende kracht hebben en dat diegene die zeggen dat ze gemengd van aard zijn en niet zo koud als cichorei of andijvie, maar heet en droog tot in de tweede graad niet zeer verdoold zijn al is het zo dat de tweede soort tegenwoordig in Italië voor cichorei in spijs gebruikt wordt, maar dat gebeurt alleen als de scheutjes noch jong en zonder melk zijn.

(3) Door deze zeer afvegende, verterende en zuiverende kracht kan het sap van deze kruiden dat in de ogen gelaten wordt de vellen of schellen er van weg nemen, maar sommige letten er wel op dat ze dat in het wassen van de maan doen en de ogen tevoren goed met venkelwater reinigen. Andere zeggen dat papenkruid alleen met de wortel aan de hals gehangen en gedragen geen zweer in de ogen laat komen. Van hetzelfde papenkruid wordt een water gedistilleerd dat zeer goed voor de ogen is als het dikwijls daarmee genat worden.

Hetzelfde papenkruid laat het haar dat aan de schelen van de ogen dwars groeit uitvallen en goed groeien als men het sap er dikwijls aan strijkt.

Al deze kruiden hebben ook macht om de wratten van de huid te laten vergaan, hetzij in spijs of voor salade gebruikt, hetzij het sap van buiten opgestreken.

Sommige stoten deze kruiden met huiswortel of donderbaard en nachtschade en genezen daarmee terstond de hete ontstoken en ongezonde leden, daarop gelegd.

Door dezelfde kracht laat dit kruid ook slapen en daarom hebben sommige het Hedypnois genoemd als of men zoet ruikend en tot slaap verwekkende kruid zei.

Papenkruid gestoten en op een rijpe zweer gelegd laat die uitbreken zonder pijn.

(4) De verse wonden genezen gauw als men ze wast met het water daar (a) kankerbloemen in gekookt zijn en het gedistilleerd water van dit kruid dient ook wel tot de wondranken.

De gebroken en verkrompen leden worden geholpen met al deze kruiden en diegene die door ziekte

het zaad afgaat worden daarmee genezen..

Hetzelfde kruid en vooral de derde soort gekookt versterkt en trekt samen de weke maag en met melk gekookt helpt ook de buikloop.

De arme vrouwtjes en boerenkinderen (als Lobel betuigt) plukken in de beemden omtrent de molhopen de jonge scheuten van dit kruid die half overdekt zijn van de aarde en daarom net zoals het in de witte andijvie gebeurt is het lieflijker en minder bitter die ze in salade eten of in de sop doen. Maar dit kruid stopt de kamergang en opent de darmadertjes en daardoor komt er meer plas in de blaas gezonken dan de jonge kinderen wel machtig zijn in te houden en vooral als ze slapen waarom dat ze daardoor onwetens en tegen hun wil in het bed pissen en om die oorzaak wordt dit kruid pissebedde genoemd.

Sommige geloven in Italië als iemand het sap van dit kruid met olie vermenkt en daarmee zijn lichaam bestrijkt dat hij daardoor geliefd en aangenaam bij grote heren en prinsen zal wezen, op die manier dat hij van die alles verkrijgen zal dat hij begeert. Maar dit durven noch en mogen we niet verzekeren, gemerkt dat we niemand weten die dat onderzocht heeft en voorwaar zulke kracht van de kruiden te willen verwachten dat is naar onze mening van de natuur al te veel gevergd'.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl/> en : <http://www.volkoomen.nl/>